

Een steen

weet de weg niet

Miek Zwamborn

SINDS 1802 staan de twee piramidevormige vitrines van de Haarlemse meubelmaker Johan Gottfried Fremming in de Ovale Zaal. Ze bevatten Van Marums fraaiste aanwinsten, verworven tijdens zijn verzamelreizen naar Engeland (1790) en Saksen (1798), alsook zijn aankopen op veilingen van mineralenhandelaren. Het zijn merkwaardige objecten. Opvallend is de combinatie van mineralen en geslepen gesteenten in één meubel. Bij elk bezoek aan Teylers verbaas ik me weer over de tot in de nok toe opgestapelde stenen in deze vitrines. Elk stuk ligt op twee witte stokjes. Alsof het scherpen zijn van één groot in stukken gebroken gesteente, passen ze in, naast en op elkaar. Er is geen plaats voor beschrijvende etiketten. Namen en herkomst waren ten tijde van aanschaf ondergeschikt aan de schoonheid van de natuurlijke historie. Pas vandaag heb ik ontdekt, dat er over de stenen heen doorzichtige draden gespannen zijn zodat ze niet kunnen vallen.

Ik herkende die draden, maar wist niet waarvan. Ze lijken onderling verband te missen en zien eruit als de eerste draden die een spin trekt om een web te maken.

Opeens herinner ik me dat ik als kind hetzelfde deed, maar niet zozeer om mijn stenen te zekeren tegen de zwaartekracht. Ik spande draden omdat ik hoopte dat

dieven die op mijn verzameling aasden, zouden denken dat mijn stenen beveiligd waren met een alarm dat af zou gaan als ze met hun handen in de buurt van de draden kwamen. Door de draden kon ik niet meer naar de stenen kijken, dus haalde ik ze weer weg.

Mijn verzameling groeide gestaag. Waar ik kwam, raapte ik stenen die ik op de vensterbank van mijn kamer groepeerde. Sommige stenen moesten alleen liggen; andere juist op volgorde van grootte of in kleurverloop. Ik ontdekte dat als ik naar de stenen keek, ze me terug konden brengen naar de plek waar ik ze vond. Ze werden mijn vervoermiddel. Vanuit mijn kamer zwierf ik met een steen in mijn hand naar het Geuldal, naar de zandvlakte van Tessenderlo of naar het zompige Mijl op Zeven.

Bezeten door de geologie bladerde ik veelvuldig door *De grote encyclopedie der mineralen* waar naast de grote gekleurde platen, de informatie over de eigenschappen, vorming en vindplaats van de mineralen ook altijd een tekening van één van de zeven kristalssystemen stond. De plekken waar de kristallen gevonden werden, zocht ik op in de *Bosatlas*. De mooiste mineralen kwamen altijd van ver. Ik stopte briefjes tussen de bladzijdes en nam me voor naar die plekken te gaan als ik groot was.

Op mijn zestiende begon ik aan de opleiding voor goudsmid aan de Vakschool in Schoonhoven en kreeg ik elke week twee uur edelsteenkunde van meneer Hamel.

Aan het begin van de les werden de doorzichtige doosjes met edelstenen uitgedeeld. Met pincet en loep zaten we klaar. De meesten van ons hadden grote moeite de edelstenen tussen de pincet te houden. Ze floepten alle kanten op, belandden onder onze stoelen of schoten nog verder weg door het lokaal. We moesten de stenen eerst op het oog proberen te determineren: de vorm, de kleur en de glans omschrijven. Daarna volgde het bepalen van de hardheid aan de hand van de schaal van de Oostenrijkse mineraloog Frederick Mohs (1. Talk 2. Gips 3. Calciet 4. Fluoriet 5. Apatiet 6. Orthoklaas 7. Kwarts 8. Topaas 9. Korund en 10. Diamant). Na het dompelen van onze stenen in water om het soortelijk gewicht te bepalen, mochten we ons aan een van de stereomicroscopen zetten die langs de lange wand stonden opgesteld. Ik weet nog heel goed wat ik zag toen ik mijn allereerste opdracht, een rookkwarts, onder het x10-objectief legde en door het oculair keek. Rutiernaalden staken dwars door de steen heen. In het midden leken er stofdeeltjes te zweven en diep in de steen ontdekte ik een holle ruimte. Dit was geen kwarts, maar een decor, een landschap, een still uit een film.

Jaren later las ik het fabuleuze *Pierres* van de antropoloog, socioloog, godsdiensten- en natuurwetenschapper Roger Caillois in vertaling van Jacq Vogelaar. Net als bij die eerste determinatie werd ik door de pracht van de stenen geraakt. Via taal kroop Roger Caillois in het wezen van de steen. Wanneer hij dendrieten beschrijft, doet hij dat zo:

‘Gevangen in zandsteen, in zeldzamere gevallen in agaat, bij hoge uitzondering in kwarts, spreiden de vertakkingen van het mangaan hun kantwerk van bladeren, hun haar van nerven op de steen uit. Op grote platen zandsteen variëren hun kleuren van steenrood, via allerlei schakeringen oker, tot zwart. Ze ontvouwen zich in omvangrijk, half door de zon uitgedroogd struikgewas. Elk zich vertakkend twijgje tekent zich haarfijn af. Soms bereiken ze de hoogte van palmen, zoals hoornkoralen die zich op de bodem van lagunen van warme zeeën oprichten als grote gespreide handen of stukken visnet die door een of ander gewicht verhinderd worden op te stijgen.(...)’

‘In agaat komen de dendrieten meestal afzonderlijk voor: ze lijken dan op plataanzaden, die dank zij hungewimperde valscheren in de minerale gelei zweven. In andere gevallen zijn het net kwallen of wolfsklauwen. Ze doen ook wel aan de fragiele waaiers van

Dit was geen kwarts, maar een decor, een landschap, een still uit een film.

korstmos denken die warme, door de tijd aangetaste stenen bedekken. Om ze te voorschijn te toveren hoef je alleen maar de plaats te polijsten waar ze aan de oppervlakte komen. Ze worden trouwens snel weer opgeslokt door de nevel van het agaat, waarin ze langzaam wegzinken.’

Caillois ondernam de dappere poging om door middel van beschouwelijke beschrijving dieper door te dringen in de zwijgzame schoonheid van de steen. Hij voelde zich verwant aan de Chinese schilder en kalligraaf Mi Fu die rond het jaar 1100 de beschikking had over een volstrekt natuurlijke, door geen mensenhand vervormde steen die de Inktpot-berg werd genoemd. Mi Fu heeft over deze steen de volgende intrigerende opmerking gemaakt: ‘De onderste grot staat met de bovenste grot door een drievoudige draaiing in verbinding. Daar heb ik een keer een mystieke tocht gemaakt’.

Kennelijk beschouwde Mi Fu zijn steen als een wereld op zichzelf, waarin hij naar binnen kon gaan, die hij kon betreden en bereizen, een wereld met grotten, bergen, paden, plekken waar hij dingen beleefde die hem uit zijn menselijke natuur vandaan haalden. De steen was voor hem een meditatieobject en kon hem tot mystieke extase vervoeren.

Caillois omschrijft op de eerste pagina’s de opdracht die hij aan zichzelf stelt: ‘Ik spreek van stenen ouder dan het leven, stenen die, zo er al leven mocht ontluiken, erna op de bekoelde planeten zullen achterblijven. Ik spreek van stenen die zelfs niet op de dood hoeven te wachten en die niets

anders te doen hebben dan zand, regen of branding, storm en tijd langs zich heen te laten glijden’.

Ik omgeef me het liefst met stenen die niet schitteren of puntgaaf zijn, maar sporen dragen van waar ze vandaan komen. Krassen bijvoorbeeld die vertellen dat de steen van ver met een gletsjer is meegekomen.

Voor beschrijvingen van zwerfstenen wijk ik nu even uit naar een ander boek dat mij heel dierbaar is, namelijk *Nederlandse zwerfstenen* van P. van der Lijn uit 1935. Deze amateurgeoloog/verzamelaar is net als Caillois een dichter. Op bladzijde 95 lees ik: ‘Kalksteen uit Borne. Zachter dan de meeste stenen uit de grondmorene moest dit platte laagstuk wel door vele puntige lotgenoten worden bekrast. Doordien de steen niet makkelijk mee wentelde, ten gevolge van de geringe dikte, moest hij wel alles over zich heen laten gaan, daarbij af en toe zich draaiende, opdat er vier systemen van schuurkrassen zichtbaar zijn. Moedergesteente is duidelijk gedenudeerd. Tertiair niet ver van de Duitse grens.’

Sommige stenen zetten zich op een onbewaakt moment vast in je hoofd.

Sommige stenen zetten zich op een onbewaakt moment vast in je hoofd. Hoezeer je ook probeert de steen te vergeten, hij duikt steeds weer in gedachten op. Een man met een steen. Het is steeds een andere man met een andere steen, maar de hand die de steen aanraakt is dezelfde duizend jaar oude hand van een man die een steen aanraakt.

Holten 1922. Tijdens loopgraafwerkzaamheden op het Twenhaarsveld stuit het vierentwintigste bataljon op een obstakel. Vijftien paar batsen ketsen af, het dreunt tot in de botten door. De soldaten graven door totdat één van de batsen breekt. Dan buigen ze af. Ze leiden de geul met een boog voorbij het obstakel en zijn de plek al vergeten, maar één van de soldaten blijft verder graven. Na een uur klinkt het heldere schrapen van metaal op steen en komt er een kei onder de dikke laag humus en zand tevoorschijn. De soldaat staat nu drie meter diep, het zand zakt almaar terug in de kuil. Er zit vooralsnog geen beweging in de steen.

*

Ik vraag of iemand me de steen van Holten wil wijzen. ‘Naast de meelfabriek’, zegt de man achter de toog. Een tweede lange man staat op en wijst naar de muur: ‘Hij ligt daar, honderd meter verderop.’ ‘Niet’, beweert een derde man op een kruk in de hoek, ‘die steen ligt op het plein achter de kerk’. Ik loop het dorp in en tegenover de kerk stuit ik op de steen die kleiner blijkt dan ik me voorstelde. ‘Is dit de juiste steen?’, vraag ik me af. Twijfelend loop ik er drie keer omheen. Mijn blik pingpongt van de steen aan mijn voeten terug naar de foto van dezelfde steen in mijn hand. Er is iets niet in de haak. Ik staar naar de afbeelding van de steen en draai mijn hoofd ondersteboven. De steen helt een graad of tien naar voren. Even lig ik naast de steen op de ketelwagen die het zwaar gewicht destijds het dorp in bracht.

Langzaam worden we over de zandweg vooruit geduwd. Om ons heen klinken de stemmen van de Holtenaren.

*

Iemand moet het hebben bedacht: we wrieken de steen los, we willen de steen dichterbij, zodat we er niet meer door het zand naar toe hoeven lopen.

In de jaren twintig van de 20ste eeuw probeerde de toenmalige burgemeester baron Van de Borch van Verwolde de steen een ereplaats te geven in het dorp. De gemeenteraad keurde zijn voorstel af vanwege de hoge kosten. De burgemeester, die veel deed voor de ontwikkeling van het toerisme, overtuigde Marinus Wansink ervan de steen naar zijn pension te slepen om dat te laten omdopen tot hotel *De Dikke Steen*. Dat bleek met de beperkte middelen van die tijd niet zo’n eenvoudige karwei. Vermoedelijk in 1926, toen het circus Hagenbeck voorstellingen gaf in Deventer, wist hotelhouder Wansink het voor elkaar te krijgen dat de olifantendompelaar met twee van zijn dieren naar Holten kwam. Door talrijke Holtenaren gadegeslagen, probeerden de olifanten de dikke kei uit het gat te trekken. Ze wierpen zich met geweld in de touwen, zodat deze keer op keer knapten en bleken niet in staat de kei ook maar enkele decimeters te verplaatsen.

Een paar jaar bleef de steen liggen op de plek waar het smeltende landijs hem 10.000 jaar geleden achterliet. Toen maakte de dorpsveldwachter Marinus Wansink attent op een krachtpatser uit Zutphen, Friedrich Gotthard Piechnick, bokser en wielrenner. Samen met zijn twee zonen

kwam Piechnick op 15 januari 1928 vanuit Zutphen naar Holten.

In het Twenhaarsveld werd een begin gemaakt met het opvijzelen van de kei. Door er spoorbiels onder te plaatsen, wist men het gevaarte zo hoog boven het gat te tillen dat men er een wagen onder kon schuiven. Er restte alleen nog het vervoer naar de plaats van bestemming. Daarvoor schakelde Wansink de gepensioneerde dorpsomroeper in. Jan met de Pan, ‘Binnenjan’, deed de ronde door het dorp en vertelde dat iedereen die Marinus Wansink zou helpen de steen naar de tuin van zijn hotel te trekken, kon rekenen op een gratis borrel. De spoorwachter sloot de spoorbomen, omdat hij er ook bij wilde zijn. De scholen gingen dicht en het hele dorp haastte zich naar het Twenhaarsveld. Vervolgens trok een lange rij van honderden mensen de kei over de heide via de Rijssenseweg naar het hotel. Daar werd hij op een plateau geplaatst.

Ik kijk om me heen. Welke steen smokkelt mij mee?

Ik kijk om me heen. Welke steen smokkelt mij mee?

Achter mij rechts van de trap naar de Ovale Zaal knipt de verlichting van het Luminescentiekabinet uit. Ik sta tegenover een vijftigtal bontgekleurde stenen die zojuist nog grijs waren en nauwelijks van elkaar te onderscheiden leken. Zie ze nu eens liggen: Fluorieten in het felste blauw, een gifgroene Hyaliet met dito Willemiet, naast een

goudgeel bespikkelde Autuniet hangt ook een lichtgevend fossiel visje. Ze worden allemaal vergezeld door de naam van plaats waar ze gevonden werden.

Ik keer terug naar *De dikke steen*, zoals de zwerfkei van Holten in volksmond heet. De kei ligt diep weggezonden in een sokkel van cement en kiezels. Een diepe kras deelt de kei door midden. Een steen als middelpunt van het gedruis, een enorme presse-papier die het dorp op de plek houdt. Herkent een steen de plek waar hij vandaan komt? De kei ligt een paar kilometer naast zijn eigen spoor, de plek waar hij tijdens de laatste ijstijd belandde.

Ik probeer het me voor te stellen. Ik breek, ik laat een hoek in het landschap achter, mijn kanten zijn scherp, ik kantel in een onregelmatig ritme, een paar slagen, hoe steiler de helling hoe sneller ik omkeer, ik ben een steen met honderd vlakken, langzaam raak ik aan het rollen.

Er breken stukken van mij af, de rivier trekt mij mee, het gletsjerwater duwt mij in de ruimte onder het ijs naar het zuiden, ik passeer andere keien die langzamer gaan, ik tol duizenden jaren rond en word op de rug van de gletsjer naar het Twenhaarsveld gebracht.

Daar kom ik op de heide tot stilstand.

Een steen zal zich altijd laten meevoeren. Een steen weet de weg niet.

A Stone Doesn't Know

Miek Zwamborn

THE TWO pyramid-shaped display cases by the Haarlem cabinet maker Johan Gottfried Fremming have occupied the Oval Room since 1802. They contain Van Marum's finest acquisitions, purchased on his collecting trips to England (1790) and Saxony (1798), as well as the pieces he bought at mineral auctions. These objects are remarkable.

Unusual is the combination of minerals and polished stones in a single cabinet. Every time I visit Teylers, I marvel all over again at the stones stacked to the top of these display cases. Each piece rests on two white sticks. They fit together next to and on top of each other, like fragments from a single block of crumbled rock. There is no room for descriptive labels. Names and origins were deemed less important than the beauty of natural history. Just today I discovered that invisible wires have been strung over the stones so that they can't topple.

I recognized those wires but I didn't know where from. They appear to lack any interrelationship; they look like the first threads a spider makes when building a web.

All of a sudden, I remembered doing the same as a child, but not to secure my stones from the effects of gravity. I strung wires across because I hoped that any

thieves out to steal my collection would think my stones protected by an alarm that would go off as soon as their hands touched the wires. The wires prevented me from being able to look at the stones, so in the end I took them away.

My collection grew steadily. Wherever I went, I picked up stones and grouped them on my bedroom windowsill. Some stones were placed alone; others in order of size or gradations of colour. I discovered that by looking at the stones, I could be transported back to the places I found them. They became my vehicle. Clutching a stone, I wandered from my bedroom to Geuldal, the sands of Tessenderlo or the marshy Mijl op Zeven.

Passionate about geology, I frequently leafed through *The Big Encyclopedia of Minerals* which included information about the characteristics, shape and location of minerals and drawings of one of the seven crystal families. I looked up the places the crystals could be found in the Dutch atlas. The prettiest minerals always came from a long way away. I put slips of paper between the pages and resolved to go to those places when I was older.

At the age of sixteen, I started training to be a goldsmith at Schoonhoven vocational college and each week, I had a two-

the Way

hour gemology lesson from Mr. Hamel. Transparent boxes of gems were handed out at the start of the lesson. We'd sit there waiting with our tweezers and magnifying glasses. Most of us had great difficulty holding the gemstones with our tweezers. They'd flick off in all directions, landing under our chairs or shooting further away down the classroom. First we had to try to identify the stones with the naked eye: describing the colour, the shape and their luster. After that we had to determine their hardness using Austrian mineralogist Frederick Mohs' scale (1. Talc 2. Gypsum 3. Calcite 4. Fluorite 5. Apatite 6. Orthoclase 7. Quartz 8. Topaz 9. Corundum and 10. Diamond). After immersing our stones in water to determine their specific weights, we took our places at one of the stereo microscopes set up along the long wall.

I still clearly remember what I saw when I put my first assignment, a chunk of smoky quartz, under the 10x lens and looked through the eyepiece. Needles of titanium oxide right through the stone. In the middle it looked as though particles of dust were floating and deep in the stone I discovered a hollow chamber. This wasn't quartz but a décor, a landscape, a film still.

*This wasn't quartz but a décor,
a landscape, a film still.*

Years later I read the fabulous book, *Pierres*, by anthropologist, sociologist, religion and natural scientist Roger Caillois. Just like during that first identification, I was struck by the beauty of the stones. Roger Caillois used language to get inside the essence of stones. When he describes dendrites, he does it like this:

'Prisoners of sandstone, more rarely of agate, exceptionally of quartz, the manganese arborescences spread out their lacy foliage, their neuron tresses. Their colours, on large sandstone plates, vary from brick red to black, passing through various ochrous tones. They unfold into large bushes, half withered by the sun. Each twig detaches itself and branches out with impressive clarity. Sometimes, they attain the scale of tall palm trees or sea fans standing at the bottom of warm sea lagoons like large open hands or fishnets held down by weights. [...]

'In agate, the dendrites are usually isolated: they resemble sycamore seeds, floating in a mineral jelly, thanks to their ciliated parachutes. Other times, they look like jellyfish or club moss. They also evoke the fragile fans of lichens, those flattened on hot stones and ravaged by time. You only have to polish the site of their emergence to make them appear. They are rapidly reabsorbed by the agate mists, though, where they slowly wane.'

Caillois made a brave attempt to penetrate deeper into the silent beauty of stones through contemplative descriptions. He felt a sense of affinity with the Chinese painter and calligrapher Mi Fu who, around 1100, owned a completely natural stone, unaltered by human hands, which was called the Inkwell Mountain. Mi Fu made the following intriguing comment about this stone: 'The upper cave is connected to the lower cave by a triple twist. I once went on a mystical journey there.'

Clearly Mi Fu considered the stone a world in itself, which he could enter, which he could journey around – a world of caves, mountains, paths, places where things could be experienced that took him outside of his human nature. The stone was a meditation object that could transport him to a state of mystical ecstasy.

On the first pages, Caillois describes his own objectives: 'I speak of stones that are older than life and, when it has been fortunate enough to hatch, are left behind after it on cooling-down planets. I speak of stones that don't even have to wait for death and have nothing else to do but have sand, downpours or surf, tempest or time slide over their surfaces.'

I like to surround myself with stones that don't glitter and aren't flawless, but show traces of where they come from. Scratches, for instance, that betray that they have travelled a long way on the back of a glacier.

For descriptions of glacial erratics, I'll refer briefly to another book I treasure dearly, specifically *Nederlandse zwerfstenen* [Dutch Glacial Erratics] by P. van

der Lijn, from 1935. This amateur geologist and collector was a poet just like Caillois. On page 95, I read: 'Limestone from Borne. Softer than most stones from the till, this flat piece must have been etched at by numerous pointed peers. Since the stone didn't tumble along easily because of its thinness, it had to let everything go over it, turning from time to time, so that four systems of abrasions are visible. Parent rock is clearly denuded. Tertiary not far from the German border.'

*Some stones lodge themselves in your
mind at an unguarded moment.*

Some stones lodge themselves in your mind at an unguarded moment. However much you try to forget them, they keep popping into your thoughts. A man with a stone. It's always a different man with a different stone but the hand touching the stone is the same thousand year-old hand of a man touching a stone.

Holten 1922. While digging trenches on Twenhaarsveld, the twenty-fourth battalion ran into an obstacle. Fifteen shovels bounced off it, reverberating to the bone. The soldiers dug until one of the shovels broke and then diverted away. They spread out, winding the trench with a bow around the obstacle and had already forgotten the place, but one of the soldiers kept on digging. After an hour, a clang of metal meeting stone and a rock appeared under a thick

layer of humus and sand. The soldier was now three metres deep, the sand almost sinking into the pit. The rock showed no signs of budging.

*

I ask whether someone will point out the Holten rock to me. 'Next to the mill', the man at the counter says. A second tall man get up and points at the wall, 'It's that way, a hundred metres further up.'

'No, it's not,' a third man on a stool in the corner interjects, 'the rock's on the square behind the church.'
I go into the village and encounter a rock that is smaller than I expected, opposite the church. 'Is this the right one?' I wonder. I walk around it three times, skeptical. My gaze ping-pongs from the rock to my feet and back to the photo of the same rock I'm holding. Something is amiss. I stare at the picture of the stone and turn my head upside down. The stone is leaning about ten degrees forwards. For a moment, I lie next to the rock on the railway wagon that brought the heavy weight to the village at the time. We're pushed slowly along the sandy track. Around us the voices of the people of Holten.

*

Someone must have thought: we'll pry the rock loose, we want to have it closer so that we don't have to trudge through the sand anymore. In the 1920s, the then mayor Baron Van de Borch van Vewolde tried to give the rock pride of place in the

village. The village council turned his plan down because of its high costs. The mayor, who contributed greatly to the development of tourism, convinced Marinus Wansink to drag the rock to his hotel and rename the place *De Dikke Steen* [The Fat Rock]. With the limited means available in that period it wasn't such a simple task.

Probably in 1926, when the Hagenbeck circus was performing in Deventer, hotel manager Wansink managed to get the elephant trainer to come to Holten with two of his animals. Watched by many Holten locals, the elephants tried to pull the rock from its hole. They threw themselves violently against the ropes, repeatedly snapping them and only managed to move the rock a few inches.

For many years, the rock remained in the place the melting land ice had deposited it 10,000 years previously. Then the village constable told Marinus Wansink about the Zutphen powerhouse, Friedrich Gotthard Piechnick, a boxer and cyclist. Together with his two sons, Piechnick travelled from Zutphen to Holten on 15th January 1928.

In Twenhaarsveld, the jacking up of the Fat Rock, as the erratic boulder of Holten is popularly called, commenced. By placing railway sleepers under it, they managed to lift the colossus high enough above the hole to place a wagon underneath it. All that remained was transport to its destination. Wansink called in the retired town crier, 'Binnenjan', who walked around the village telling everyone that anyone who helped Marinus

Wansink pull the stone to the hotel's garden could count on a free drink.

The railway guard let down the level crossing barriers because he wanted to join in. The schools closed and the entire village hurried to Twenhaarsveld. Next, a long row of hundreds of people pulled the stone through the heather and along the Rijssense Road to the hotel. It was laid to rest on a plateau there.

I look around. Which stone will smuggle me along with it?

Behind me, to the right of the stairs to the Oval Room, the lighting in the luminescence cabinet clicks off. I'm find myself facing around fifty brightly-coloured stones that were grey just now and barely distinguishable from each other. Look at them: Fluorites in the brightest blue, an acid green Hyalite, ditto Willemite, next to a golden-yellow speckled Autenite hangs a fluorescent fossil fish. They are all labelled with the names of the places they were found.

I look around. Which stone will smuggle me along with it?

I return to the Fat Rock. The boulder is sunk deeply into a base made of cement and pebbles. A deep scratch splits the rock in two. A stone at the centre of the hustle and bustle, a paperweight keeping the village in its place. Does a stone recognize the place it came from? The rock lies a few kilometres next to its own trail, the place it came to a stop during the last ice age.

I try to imagine it. I fracture, I leave a new nook in the landscape behind me, my sides are sharp and angular, I tilt in an irregular rhythm, a few strokes, the steeper the slope, the faster I turn, I'm a stone with a hundred facets, I slowly get to rolling.

Pieces break off me, the river pulls me along with it, glacier water pushes me in the space under the ice southwards, I pass other rocks moving more slowly, I spin for millennia and ride on the back of a glacier to Twenhaarsveld.

I come to a halt there on the moors.

A stone will always let itself be carried along. A stone doesn't know the way.